

تحقیق هفته

شماره: 466

(04 - 13 حوت 1403 هـ ش)

وضع تحریم‌ها بالای بندر چابهار و تاثیرات آن بر افغانستان

این نشریه هفته‌وار، تحلیل رویدادهای مهم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و اجتماعی افغانستان و منطقه است که به زبان‌های پشتو، دری، انگلیسی و عربی توسط مرکز مطالعات استراتژیک و منطقی تهیه و نشر می‌گردد.

آنچه درین شماره می خوانید:

- وضع تحریم‌ها بالای بندر چابهار و تاثیرات آن بر افغانستان 3
- اهمیت بندر چابهار برای کشورهای منطقه 3
- روند سرمایه‌گذاری و همکاری‌ها 4
- تأثیرات تحریم‌ها بر اقتصاد افغانستان 5
- نتیجه‌گیری 7
- پیشنهادات 8
- منابع 9

وضع تحریم‌ها بالای بندر چابهار و تاثیرات آن بر افغانستان

مقدمه

بندر چابهار، واقع در جنوب ولایت سیستان و بلوچستان ایران و در فاصله ۱۷۹ کیلومتری بندر گوادر پاکستان، یک موقعیت استراتژیک و حیاتی برای تجارت و ترانزیت کالا در منطقه می‌باشد. این بندر به عنوان نزدیک‌ترین بندر تجاری به کشورهای آسیای میانه شناخته می‌شود و از چند دهه پیش به عنوان مرکز ثقل دهلیز تجاری ترانزیتی شمال-جنوب مطرح بوده است. این دهلیز که هدف آن تسهیل مبادلات تجاری میان کشورهای آسیای میانه، حوزه قفقاز (خصوصاً آذربایجان)، ایران، کشورهای جنوب و جنوب‌شرقی آسیا و همچنین هند و روسیه است، در طول سال‌ها به یک مسیر تجاری حیاتی تبدیل شده است.

با آغاز جنگ اوکراین و اعمال تحریم‌های گسترده بر روسیه، این پروژه تجاری و ترانزیتی دوباره به سرخط خبرها بازگشته و توجه کشورهای هم‌چون ایران، روسیه و هند را به خود جلب کرده است. بندر چابهار به عنوان یکی از بنادر مهم در این دهلیز، نقش مهمی در گسترش روابط اقتصادی میان کشورهای منطقه ایفا می‌کند.¹ اینجا اهمیت بندر چابهار برای کشورهای منطقه، روند سرمایه‌گذاری و همکاری‌ها در این بندر و تاثیرات تحریم‌ها بر افغانستان و منطقه از عمده‌ترین موضوعاتی می‌باشند که در این نوشته پیرامون آن بحث شده است.

اهمیت بندر چابهار برای کشورهای منطقه

بندر چابهار نه تنها در چارچوب دهلیز تجاری شمال-جنوب اهمیت دارد، بلکه برای کشورهای منطقه، به ویژه هند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هند به عنوان یک قطب اقتصادی و صنعتی منطقه همیشه علاقمند دسترسی به بازارهای آسیای میانه و افغانستان بوده است و بندر چابهار به آن اجازه می‌دهد تا به این بازارها دست یابد، در حالی که عبور از پاکستان که همواره به دلایل سیاسی محدودیت‌هایی ایجاد می‌کند، اجتناب کند. همچنین، ایران به دنبال تثبیت جایگاه خود به عنوان مرکز ارتباط تجاری و ترانزیتی منطقه است و با گسترش ارتباطات تجاری با هند که پیش از سال ۲۰۱۸ سومین خریدار بزرگ نفت ایران بود، به دنبال تقویت این روابط می‌باشد.

بی تردید این بندر به عنوان یک نقطه استراتژیک در اتصال حوزه قفقاز و آسیای مرکزی به آب‌های آزاد نقش حیاتی دارد. این بندر نه تنها کوتاه‌ترین و کم‌هزینه‌ترین مسیر دسترسی کشورهای محصور در خشکه مانند افغانستان، قزاقستان، ازبکستان و ترکمنستان به بازارهای بین‌المللی را فراهم می‌کند، بلکه به عنوان یک کریدور تجاری کلیدی، وابستگی این کشورها به مسیرهای سنتی از طریق پاکستان را کاهش می‌دهد. از سوی دیگر، چابهار می‌تواند به عنوان پلی برای افزایش همکاری‌های اقتصادی و تجاری بین کشورهای

حوزه قفقاز، آسیای مرکزی و شبه‌قاره هند عمل کند. به ویژه برای افغانستان نیز بندر چابهار فرصتی منحصر به فرد است که به این کشور امکان می‌دهد از وابستگی به پاکستان کاسته و مسیرهای تجاری و ترانزیتی جدیدی را برای واردات و صادرات کالاها ایجاد کند. به‌ویژه اینکه این بندر نسبت به بندر کراچی پاکستان که عمدتاً از سوی افغانستان برای تجارت استفاده می‌شود، نزدیک‌تر است و هزینه‌های تجاری را کاهش می‌دهد.² چابهار، در مقایسه با بندر عباس ۹۰ کیلو متر و در مقایسه با بندر کراچی ۷۰۰ کیلو متر به مرکز افغانستان نزدیک‌تر بوده و هزینه هر کانتینر اموال از این مسیر، بین ۵۰۰ یا ۱۰۰۰ دالر کاهش خواهد یافت. از این منظر، چابهار، ارزان‌ترین و نزدیک‌ترین مسیر ترانزیتی برای دسترسی افغانستان به آبهای بین‌المللی و وصل شدن به مسیرهای ترانزیت جهانی است.³

روند سرمایه‌گذاری و همکاری‌ها

در سال ۲۰۰۳، هند و ایران مذاکرات مقدماتی برای سرمایه‌گذاری مشترک در بندر چابهار را آغاز کردند، اما وضع تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران مانع پیشرفت این پروژه شد. پس از امضای توافق هسته‌ای میان ایران و آمریکا و لغو برخی تحریم‌ها، این سه کشور (ایران، هند و افغانستان) در سال ۲۰۱۶ یک تفاهم‌نامه در تهران امضا کرده و کار بر روی توسعه زیرساخت‌های بندر چابهار را آغاز کردند. طبق این تفاهم‌نامه، هند متعهد به سرمایه‌گذاری ۵۰۰ میلیون دالر برای تجهیز و توسعه بندر چابهار شد. فعالیت‌های این بندر تحت مدیریت هند از سال ۲۰۱۸ آغاز شد و تا کنون ۲.۵ میلیون تن گندم و ۲ هزار تن حبوبات به افغانستان از این طریق ارسال شده است.⁴

با این حال، پس از روی کار آمدن دونالد ترامپ و بازگشت تحریم‌ها علیه ایران در سال ۲۰۱۸، پروژه توسعه بندر چابهار با کندی مواجه شد. با اینکه این بندر به‌منظور اهداف بشردوستانه و حمایت از دولت وقت افغانستان که در آن زمان برای آمریکا اهمیت ویژه‌ای داشت، در لیست تحریم‌ها قرار نگرفت، اما شرکت‌های کشتی‌رانی، صادرکنندگان و واردکنندگان به دلیل ترس از قرار گرفتن در لیست تحریم‌های آمریکا از این بندر دوری می‌کردند. این امر باعث شد که توسعه این بندر با تأخیر مواجه شود. همزمان با سرنگونی دولت جمهوری اسلامی افغانستان و عدم به رسمیت شناخته شدن امارت اسلامی، ارتباطات رسمی افغانستان برای پیش‌برد این پروژه با طرف‌های ذی‌نفع به ویژه هند قطع شد، اگرچه در این مدت گفتگوهای با طرف ایرانی در خصوص این بندر صورت گرفته است. اما با شروع جنگ اوکراین و نیاز روسیه به یافتن مسیرهای جدید برای عرضه نفت و گاز و همچنین علاقه‌مندی هند به منابع انرژی ارزان قیمت از روسیه، هند به‌طور جدی پیگیر تکمیل پروژه بندر چابهار شد. در همین راستا، در سال ۲۰۲۴ یک تفاهم‌نامه جدید امضا شد که بر اساس آن هند متعهد به مدیریت یک بخش از بندر چابهار به مدت ۱۰ سال شد و برای تکمیل پروژه‌ها و زیرساخت‌های مربوطه ۱۲۰ میلیون دالر سرمایه‌گذاری و ۱۵۰ میلیون دالر وام به ایران ارائه خواهد داد. این تفاهم‌نامه در حالی به امضاء رسیده است که معاون سخنگوی وزارت خارجه آمریکا تأکید کرد که هر کشوری

با ایران تجارت می کند باید از خطرات ناشی از تحریم های امریکا آگاه باشد. با روی کار آمدن دوباره دونالد ترامپ در امریکا، سایه تحریم ها بالای ایران بیشتر و بیشتر گردیده و می تواند شامل بندر چابهار نیز گردد.⁵

تأثیرات تحریم ها بر اقتصاد افغانستان

با در نظر داشت موضوعات یاد شده میتوان دریافت که این بندر برای آینده روابط اقتصادی کشورهای منطقه بسیار مهم و حیاتی می باشد. از همینرو کشورهای ایران و هند با وجود خطرات به عملیاتی سازی این بندر تاکید دارند. اما با آمدن دوباره دونالد ترامپ به کرسی ریاست جمهوری امریکا خطر تحریم بیش از پیش این بندر مهم و حیاتی را تهدید می کند.⁶ وضع تحریم ها بالای این بندر می تواند تبعاتی نیز برای افغانستان داشته باشد که چند مورد آن ذیلاً ارائه میگردد:

عقب گرد پروسه همگرایی منطقه ای: با توجه به تلاش ها و سرمایه گذاری هایی که طی سال های گذشته در راستای تقویت همکاری های منطقه ای و گسترش روابط تجاری و اقتصادی میان کشورهای منطقه، به ویژه هند، صورت گرفته است، وضع تحریم ها می تواند به طور جدی روند همگرایی منطقه ای را مختل کرده و

بر منافع اقتصادی و سیاسی کشورهای مختلف تأثیرات منفی بگذارد. این تحریم‌ها به‌ویژه برای کشورهای افغانستان، ایران و هند که در این پروژه‌ها نقش عمده‌ای ایفا می‌کنند، چالش‌های بزرگی ایجاد خواهد کرد. در این راستا، یکی از پروژه‌های بزرگ و استراتژیک در این زمینه، بندر چابهار است که با وجود سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه و تلاش‌های مستمر برای عملیاتی‌سازی بخش‌های مختلف آن، به نظر می‌رسد که تحریم‌ها ممکن است این پروژه را به عقب براند و از اهمیت آن بکاهد. بندر چابهار که به‌عنوان یک نقطه کلیدی برای ارتباطات تجاری و ترانزیتی میان کشورهای آسیای جنوبی، آسیای میانه و حتی اروپا مطرح است، به افغانستان این امکان را می‌دهد که در کوتاه‌مدت روابط اقتصادی خود را با کشورهای منطقه گسترش داده و در آینده به‌عنوان یک کانون مهم تجاری در سطح بین‌المللی ظاهر شود. اما تحریم‌ها ممکن است این موقعیت استراتژیک را به شدت تضعیف کند. به‌طور خاص، تحریم‌ها نه تنها تجارت و ترانزیت کالاها را به شدت کاهش خواهد داد، بلکه روابط اقتصادی میان کشورهای همسایه و سایر کشورهای منطقه را نیز تحت تأثیر قرار خواهد داد. برای افغانستان که به شدت به روابط تجاری و ترانزیتی با کشورهای همسایه نیاز دارد، این موضوع می‌تواند تهدیدی جدی برای رشد اقتصادی و توسعه پایدار باشد.

وابستگی مجدد به پاکستان: یکی از پیامدهای احتمالی تحریم‌های چابهار، وابسته شدن مجدد افغانستان به بندر کراچی پاکستان است. این بندر، که یکی از مهم‌ترین مسیرهای تجاری برای افغانستان محسوب می‌شود، در شرایط عادی می‌تواند تا حدی نیازهای تجاری افغانستان را تأمین کند. اما وابستگی به بندر کراچی به‌ویژه در شرایطی که روابط سیاسی و اقتصادی بین دو کشور دچار تنش شود، می‌تواند به یک نقطه ضعف جدی تبدیل شود. افغانستان، با توجه به موقعیت جغرافیایی خود و محدودیت‌های دیگر، نمی‌تواند به راحتی مسیرهای تجاری جایگزین ایجاد کند و به همین دلیل مجبور خواهد شد که به بندر کراچی وابسته بماند. این وابستگی به پاکستان، افغانستان را در برابر محدودیت‌های سیاسی و اقتصادی آسیب‌پذیر می‌کند. از جمله این محدودیت‌ها می‌توان به بسته شدن مرزها که هر از گاهی از سوی پاکستان صورت گرفته است و یا افزایش هزینه‌های ترانزیت کالاها اشاره کرد. پاکستان، به‌عنوان یک قدرت منطقه‌ای، ممکن است از این موقعیت برای اعمال فشار به افغانستان و دستیابی به منافع سیاسی و اقتصادی خود استفاده کند. در چنین شرایطی، دولت پاکستان می‌تواند در زمان‌های مختلف از این ابزار فشار برای تحقق خواسته‌های خود بهره‌برداری کند و این امر باعث خواهد شد که افغانستان در موقعیت‌های سیاسی و تجاری خود محدودیت‌هایی را تجربه کند. به‌ویژه در حوزه روابط با هند، پاکستان تلاش خواهد کرد تا از گسترش روابط افغانستان با هند جلوگیری کند و دست افغانستان را در مذاکرات تجاری و سیاسی ببندد.

افزایش هزینه‌های تجاری: یکی از مهم‌ترین مزیای بندر چابهار برای افغانستان، کاهش قابل توجه هزینه‌های حمل‌ونقل کالا به‌ویژه به کشورهای آسیای جنوبی و هند است. به دلیل موقعیت جغرافیایی مناسب چابهار، این بندر قادر است هزینه کالاها را به میزان زیادی کاهش دهد و راهی سریع‌تر و مقرون‌به‌صرفه‌تر برای حمل‌ونقل کالاها به افغانستان و سایر کشورهای منطقه فراهم آورد. چنانچه در بالا

تذکر رفت عدم استفاده از بندر چابهار میتواند هزینه های تجار را در هر کانتینر بین ۵۰۰ الی ۱۰۰۰ دالر افزایش دهد. از آنجا که افغانستان یک کشور وارداتی میباشد، این افزایش هزینه ها باعث بلند رفتن سطح قیمت و افزایش فشار بالای اقشار کم درآمد و فقیر جامعه شود.

اما تحریمها ممکن است این مزیت را از بین ببرند و افغانستان را مجبور کنند تا به مسیرهای دیگر وابسته شود، که هزینه های حمل و نقل بیشتری به همراه دارد. تحریمها می توانند به طرق مختلف بر هزینه های تجاری افغانستان تأثیر بگذارند. از جمله این تأثیرات می توان به افزایش قیمت کالاهای وارداتی و صادراتی اشاره کرد که ناشی از هزینه های اضافی حمل و نقل و تعرفه های بالاتر خواهد بود. این موضوع نه تنها بر مصرف کنندگان افغان تأثیر خواهد گذاشت بلکه می تواند به طور قابل توجهی بر قیمت تمام شده کالاهای تولیدی در افغانستان تأثیر منفی بگذارد. علاوه بر این، هزینه های فرصت ناشی از معطلی کالاها در بنادر پاکستان، به ویژه در شرایطی که مرزها به بهانه های مختلف بسته می شوند، می تواند مشکلات اقتصادی بیشتری را برای افغانستان ایجاد کند. این مسائل می توانند روند رشد اقتصادی افغانستان را کند کرده و در نهایت تأثیرات منفی طولانی مدتی بر توسعه تجاری و اقتصادی کشور بگذارند.

کاهش صادرات

چابهار می تواند نقش مهمی در تجارت خارجی افغانستان و خروج این کشور از تنگنای اقتصادی داشته باشد. بر اساس آخرین داده های بانک جهانی، مجموع صادرات افغانستان در ۹ ماهه نخست سال ۲۰۲۴ با ۱۲ درصد کاهش به ۱.۱ میلیارد دالر رسیده که در این میان، صادرات مواد غذایی با کاهش ۶ درصدی به ۷۴۹ میلیون دالر و صادرات زغال سنگ با افت ۶۹ درصدی به ۶۹ میلیون دالر کاهش یافته است. این امر نتیجه تغییر روابط تجاری افغانستان با پاکستان است. افزایش اتکای پاکستان به زغال سنگ محلی و نیز تدوین سند ورود موقت برای رانندگان (TAD) در ماه مارچ ۲۰۲۴ بر صادرات مواد غذایی افغانستان تأثیر منفی گذاشته است.

لازم به ذکر است که مواد غذایی و زغال سنگ مهمترین محصولات صادراتی افغانستان هستند و ۷۳ درصد از کل صادرات این کشور را تشکیل می دهند. پاکستان با ۴۷ درصد، بزرگترین بازار صادراتی افغانستان است و پس از آن هند با ۳۰ درصد قرار دارد. ایران، قزاقستان و ازبکستان که هر کدام حدود ۳ درصد را تشکیل می دهند، به تازگی به عنوان بازارهای رو به رشد برای افغانستان محسوب می شوند که این بازارهای جدید ناشی از تغییر مسیرهای تجاری ناشی از بسته شدن مکرر مرزها با پاکستان بوده است.^۷ بنابراین، مشکلات مطرح شده با پاکستان و نیز سهم بزرگ هند در بازار صادراتی افغانستان، وضع تحریمها بالای چابهار صادرات این کشور به هند را بصورت جدی تحت تاثیر قرار خواهد داد.

نتیجه گیری

با در نظر داشت موضوعات یاد شده می‌توان به این نتیجه رسید که این بندر برای آینده روابط اقتصادی کشورهای منطقه بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. هند من حیث یک قدرت اقتصادی منطقی با دور زدن پاکستان، به دنبال گسترش دسترسی خود با بازارهای آسیای میانه و افغانستان میباشد تا از این طریق مواد خام مورد ضرورت صنایع خود را تامین کند و از سوی دیگر محصولات کار تمام خود را در این کشورها بفروش برساند و از این طریق رشد اقتصادی خود را برای دهه‌های آینده تضمین کند. ایران بدنبال تثبیت جایگاه خود منحصراً مرکز همگرایی منطقی و بدنبال فرصت‌های جدید تجاری میباشد. افغانستان نیز منحصراً یک کشور محاط به خشک‌های بدنبال دهلیزهای تجاری جدیدیست تا این کشور را به آبهای آزاد وصل کند تا از این طریق کالاهای تجاری خود را به کشورهای مختلف صادر کرده و کالای وارداتی را با هزینه کمتر از کشورهای مختلف وارد نماید. همچنان خود را از وابستگی پاکستان که اکثراً به تعهدات تجاری خود پایبند نبوده و تا چند سال پیش افغانستان بیشتر از ۸۰ فیصد تجارت خود را از طریق آن کشور انجام میداد، نجات دهد. وضع تحریم‌ها بالای این بندر می‌تواند بالا اقتصاد افغانستان تاثیر گذاشته طوریکه به افغانستان اجازه نمی‌دهد که روابط اقتصادی خود را با کشورهای منطقه گسترش دهد، این کشور را دوباره وابسته به پاکستان نموده، هزینه‌های تجاری را افزایش داده و می‌تواند بالای سطح صادرات افغانستان تاثیر منفی بگذارد.

پیشنهادات

- از آنجا امریکا با ایران و افغانستان روابط خوب ندارد، در پروسه بده بستان‌های سیاسی با امریکا، هند باید از طرق مختلف بکوشد تا بندر متذکره در لیست تحریم‌ها قرار نگیرد. در این میان مانند گذشته وضعیت بد اقتصادی و بشری افغانستان می‌تواند یک دلیل و بهانه باشد.
- برای کاهش تاثیر تحریم‌ها، کشورهای آسیای میانه باید بالای پاکستان فشار وارد کنند تا گذرگاه واگه را بروی کالاهای ترانزیتی میان هند، افغانستان و کشورهای آسیای میانه باز کند.
- مذاکرات با پاکستان برای تمدید قرارداد ترانزیتی تجاری که بین افغانستان و پاکستان از چند سال پیش منقضی شده است، آغاز گردد و مسائل تجاری و ترانزیتی میان دو کشور حل و فصل شود.
- تسهیل تجارت و ترانزیت با سرمایه‌گذاری بروی زیر ساخت‌های کشور که شامل زیر ساخت‌های قانونی و مقرراتی، ایجاد زون‌های آزاد تجاری، شبکه‌های حمل و نقل، بلند بردن کیفیت خدمات و تسهیلات در بنادر تجاری می‌باشد.
- افزایش تلاش‌های دیپلماتیک امارت اسلامی بمنظور به رسمیت شناخته شدن حکومت افغانستان. به رسمیت شناخته شدن حکومت، دست امارت اسلامی را در چانه زنی‌های اقتصادی و سیاسی باز کرده و به امارت اسلامی اجازه می‌دهد که بدون واسطه و به صورت مستقیم با همه طرف‌ها روی موضوعات مختلف که متضمن منافع ملی افغانستان باشد مذاکره و گفتگو کند.

منابع

¹ . Strategic Analysis of The Chabahar Port, kabul 2018, link:

https://www.aiss.af/assets/aiss_publication/10cec76bf1b795d8a9629f9c233e157e.pdf

² . ALJAZEERA: Iran And Afghanistan sign trade corridor deal, 24 May 2016, link:

<https://www.aljazeera.com/economy/2016/5/24/indian-iran-and-afghanistan-sign-trade-corridor-deal>

³ . BBC: چابهار و آینده اقتصادی افغانستان، 25 می 2016م، لینک:
https://www.bbc.com/persian/afghanistan/2016/05/160525_mar_chabahar_farzam

⁴ . ALJAZEERA: Does India risk US sanctions over Iran's Chabahar Port deal?, 17 May 2024, link:

<https://www.aljazeera.com/news/2024/5/17/does-india-risk-us-sanctions-over-irans-chabahar-port-deal>

⁵ . BBC: Chabahar Port: US says sanctions possible after India-Iran port deal, 14 May 2024, link:

<https://www.bbc.com/news/world-asia-india-68988190>

⁶ . South China Morning Post: India fears impact of Trump's Iran sanctions on Chabahar port, 11 feb 2025, link:

<https://www.scmp.com/week-asia/economics/article/3298114/india-fears-impact-trumps-iran-sanctions-chabahar-port>

⁷ . بررسی تحولات افغانستان: دلایل افزایش اهمیت چابهار برای دهلی و کابل، 01 قوس 1403 ش، لینک:
<https://afgreview.com/اقتصادی/دلایل-اهمیت-چابهار-برای-دهلی-و-کابل/>

مرکز مطالعات استراتژیک و منطقوی یک نهاد مطالعاتی غیردولتی و غیرانتفاعی می باشد که در سال ۱۳۸۸ خورشیدی در شهر کابل بنیان نهاده شده است. این مرکز از طریق پژوهش های دقیق و بی طرفانه خویش به منظور ارزیابی و غنای پالیسی ها در افغانستان و منطقه فعالیت می کند.

ارتباط با ما:

ایمیل: info@csrsaf.org

وب سایت: www.csrsaf.org

تماس: +93780618000

تماس: +۹۳۷۸۰۶۱۸۰۰۰

www.csrsaf.org

info@csrsaf.org